EPISTOLÆ DVÆ

INSIGNES,

ALTERA D. STANISLAI HOSII, CARDINALIS

Varmien. ad Illuſtriſſ. Brunſuici Ducem Henricum.

ALTERA MARTINI CROmeri, ad Sereniſſ. Regem, Proceres, Equitéſque Polonos, in Comitiis Varshauienſ. congregatos.

PARISIIS,

Apud Sebaſtianum Niuellium, via Iacobæa, ſub Ciconiis.

M. D. LXIIII.

ILLVSTISSIME PRINCEPS, ET DOMINE.

DEdit ad me non ita pridem Augustâ literas Dominus Ludolphus Haluerius Illustritatis vestræ Vicecăcellarius, quibus perhumaniter illius verbis me salutauit, simul à me petiuit, vt in quo statures hîc versentur, Illustritati vestræ perscriberem. Quod ego tantò maiore cum alacritate faciendum esse mihi putaui, quătò plures causæ sũt, quibus Illustritati vestræ me plurimùm esse deuinctum profiteor. Inter quas est illa quidem minimè vulgaris, quòd cùm sororem Serenissimi Regis mei, sibi matrimonio iunctam habeat, non possum illam hoc nomine non plurimùm obseruare. Sed est alia maior etiam, quòd cùm inter eos vitam degat, qui doctrinis varijs & peregrinis abducti, in aliud nescio quod Euangelium se transferri pasi sunt, constanter nihilo-

minùs in eo permanet Illustritas vestra, quod à puero didicit, & se verè Catholicum & Orthodoxum Principem esse declarat. Quo nomine meritò colitur à pijs omnibus, & in oculis fertur. Ego verò quanti faciam hanc illius in fide Catholica constantiam, quanta in illam vel propter vnam hanc causam meæ voluntatis inclinatione propendeam, nulla satis oratione consequi possum. Itaque non solùm in hoc vulgari admodum officij genere lubens Illustritati vestræ gratificabor, verùm etiam si quod esse posit aliud obsequij, & seruitutis genus quo magis animum erga illam meum testatū Illustritati vestrę facere posim, hoc certò de me sibi persuadeat, quòd nullum in me addictissimi seruitoris officium requiri vnquam patiar. Quamobrem de statu concilij quod hoc tempore scribam aliud non est, quàm apertum id esse XV. Calen. Februarij, quòd Ecclesiæ suæ fœlix, faustum & fortunatum Deus esse velit, & habitam esse primam sessionem ad iiij. Calen. Martij: Alteri sessioni diem esse dictam, xvij.

Calen. Iunij. Quot verò hîc Oratores adsint & Episcopi, è schedâ præsentibus inclusa Illustritas vestra cognoscet. Ac adferebantur huc gratissimi nobis rumores, etiã Illustrissimos Principes Electores Saxoniæ & Brãdeburgẽsem, hũc suos citò missuros, quibus vehementer fuimus exhilarati, nisi quòd ea de re certi nihil adhuc habemus. Deũ autem precamur, vt & horum, & aliorum Principum mentes in hanc voluntatem impellat, quò suos Oratores mittere ne recusent, cùm causam recusandi nullam habeant. Nec enim aliud nos cupimus vehementiùs, nec aliam ob rem tam frequentes in hanc Germaniæ ciuitatem conuenimus, quàm vt quod infirmum est consolidare, quod ægrotum sanare, quod confractum alligare, quod abiectum reducere, quod perierat quærere possimus: non cum austeritate imperando, & potentia, sed in spiritu lenitatis omnes qui voluerint instruendo, quò cognoscãt, nihil à nobis præter salutem ipsorum quæsitum esse. Quem suæ discessionis à nobis fructum tulerint, non

ſine magno ſuo periculo multi iam in Germania didicerunt. Nam vt reliquas calamitates taceam, quibus per hos annos quadraginta grauiter afflicta fuit nobiliſsima hæc prouincia, quo authore primùm ab Eccleſia Dei diſceſsio facta eſt, is quemadmodum ipſe Christum diuidere conatus eſt, ſic & ipſum à ſuis quotidiana conciſione diuidi videmus, vt vbicũque doctrina ipſius recepta eſt, ibi tot fides, quot voluntates, tot eſſe doctrinas, quot mores cernere liceat. Et quemadmodum præclarus quidã Eccleſiæ doctor ſcripſit poſteaquàm ita fides ſcribi cœptæ ſunt, vti volumus, aut ita vti volumus intelligi, tandem eò res redacta eſt, vt vbi exceſſum eſt ab ea fide, quæ ſola eſt, dum plures fiunt, ad id cœperint eſſe, ne vlla ſit. Quod etiam ipſimet quæruntur non vno loco, qui ſegregauerũt ſemetipſos, ad atheiſmum tandem apud pleroſque ventum eſſe. Vidimus hic Ducum Vinarienſium librum, quo nouem, vidimus alium miniſtrorum Manſfeldẽſium, quo ſectæ ſunt vndecim condemnatæ, quæ ferè omnes

non aliundè, quàm à Luthero duxerunt originem. Ex his duobus libris cognouimus, Ienenſes & Mansfeldenſes miniſtros, non magis à nobis Chriſtianis, quos per contumeliam, vt ipſis videtur, Papiſtas vocant, abhorrêre, quàm à Vvitembergenſibus & Lipſenſibus, quibus viſum eſt in certis doctrinæ Chriſtianæ capitibus, ab ipſis etiam Lutheri placitis nó leuiter diſsidere: nec illius ſententiæ, quæ non alio loco, quàm quo Dei verbum à multis habetur, in omnibus ſubſcribere. An autem non præſtaret, ſi qua ſecta condemnanda eſt, vt id publicé totius orbis decreto fieret potiùs, quàm in aliquo Saxoniæ angulo? Certè quod Catholicum eſſe debet, de eo nihil niſi in Eccleſia Catholica, quam Concilium Oecumenicum repreſentat, ſtatuere fas eſt: alioqui Catholicum dici non poterit. Non eſt Vvirtembergenſis fides noſtra, ſed neq; Vvirtẽbergẽſis, neque Ienenſis, neque Tygurina, neque Geneuenſis: ſed eſt & vocatur Catholica fides, nuſquã vt aliquid ſtatuere de ea liceat, niſi in eo Concilio, quod propterea vo-

catur Oecumenicum, quòd ex vniuerſo orbe Chriſtiano conuocantur ad id omnes, quotquot ſe Chriſtianos eſſe profitētur, vt quod omnes tangit, ab omnibus approbetur. Vidimus & Flacci, & Galli, & Amſdorffij, & Vvigādi, & Heshuſij, & Matthæi cuiuſdam iniquiſsimi ceditioſiſsimíque iudicis, (qui ſceptro magiſtratus pótiùs coërcendus, quam ſtylo refutandus eſſet) conuicia & maledicta: quibus grauïſsimis afficiunt non miniſtros tantùm, verùm & Principes Electores omnes, quamuis ſuppreſsis corũ nominibus: nec minùs illos, quàm nos, pro condemnatis habent, & eorum com munione conſuetudinéque ſuis interdicunt. Legimus & Philippi Melanchthonis, (qui miſer cùm ei Lutherus in pleriſque non ſatisfaceret, iuit de virtute in virtuté, & ex Lutherano factus eſt ad extremum Caluinianus), graues quærimonias de hoc mirabilium hominum genere, qui ſuo arbitratu damnant quidlibet, neque perſonis auditis, neque rebus diiudicatis, cum quibus nihil agi poſſe dicit, Cogunt, inquit, Concilia, quando

& vbi ipsis placet, atque vendicant sibi maiorem, magis intolerabilem, & minùs excusabilem authoritatem ac potestatem, quàm Papa Romanus vnquàm. Quæ quò tandem euasura videantur, cogitetur, inquit. Paulò antè verò scribit, quòd in anarchiã euaserint. An autem id verum sit, scire melius possunt, quorum res oculis est subiecta. Quanquàm & ego mihi videor animaduertisse quibusdam in locis, vbi suaue Christi iugum per ministrum suum Pontificem Ecclesiam gubernãtis excussum est, etiã Principum iugum non ferè tolerari. Vidimus & Clebitij quendam libellum, qui inscribitur, Victoria veritatis & ruina Papatus Saxonici, cõtra Heshusium scriptum, in quo Lutheranos ad synodum, & ad disputationem de præsentia vel absentia potiùs, vt ille sentit, Christi corporis & sanguinis in Eucharistiæ Sacramento prouocat, ac easdem illis leges præscribit, quas ipsi nobis Christianis præscribere cõsueuerunt. Quorsum autem res rediјt per Deum immortalem? Putauit Lutherus euersurũ se Papatum

Romanum, qui mille quingentis annis in Ecclesia Dei durauit, duraturus etiam iuxta Christi promissum, ad finem vsq; seculi: ecce autem ipsius Lutheri Papatum, quem vixdum annos quadraginta durasse constat in Saxonia, saluo Romano, iam euersum priùs esse non temerè Sacramentarij gloriantur, cũ bona pars eorum, qui Lutheri fidẽ fuerãt amplexi, reiecta ea, Zuinglij siue Caluini doctrinam sit sequuta: Ac plurimos in Germania videre liceat, qui de præsentia Christi corporis in Eucharistia non solùm ab Ecclesia Dei, verùm ab ipsius etiam Lutheri placitis discesserunt: multóq; nunc latiùs Caluini doctrinam propagatam videre licet, quàm fuit vnquam Lutherana. Quo libentiùs adduci deberent hi qui dici volunt Cófessionis Augustanæ, vt quibus de rebus inter se disceptant, de his iudicium penes hoc Oecumenicum Concilium esse vellent. Et habituri hîc essent æquiores iudices opinione sua. Vidimus Flacci supplicatorios quosdam libellos, quibus instat & vrget mirabiliter, vt in Germania, vel

potiùs in Saxonia Synodus congregetur: à qua tamen arceri vult primũ Christianos omnes, quos illi visum est vocare Papistas, deinde Seruetianos, Suenckfeldianos, Antinomos, Anabaptistas, & Osiandrinos: neq; sibi cum alijs quàm cum Synergistis, Maioristis, & Adiaphoristis rem esse vult, ac miras tragoedias excitat de Confessione Augustana, quam esse multis mutatam ac deprauatam quiritatur: neq; dubitat alicubi falsi crimen impingere Philippo, quòd non magis Confessionem Augustanam, quã ipsos etiam Lutheri libros plurimis in locis adulterauerit. Nec id sine causa. Nam cõtuli ego quoque aliquot exemplaria Confessionis Augustanæ, & ita se rem habere comperi: Nec vlla mihi visa est propiùs accedere ad eam, quæ fuit Augustæ oblata Christianissimo Imperatori Carolo, cuius memoria in benedictione est, quam ea, quæ Flacci opera Ienæ typis est excussa, & extat in librorum Lutheri tomo quarto. Cũ itaque de confessionis etiam ipsius Augustanæ fide inter istos disceptetur, quam

Mutata Confessio Augustana ab ipso Melancthone.

toties mutatam & deprauatam esse non modò Zuingliani siue Caluiniani, verùm & ipsi vociferantur veri Lutherani, qui cothurnum quendam eam appellãt, vtrique pedi aptum, cùm author ipsius, qui suis conscripsit manibus, & in alis multis, & in eo, quod præcipuum est Christianæ doctrinæ caput, de pręsentia Christi corporis & sanguinis in Eucharistia, non ab Ecclesia modò, verum & à seipso, & à magistro suo Luthero diuersum sentiat, & cum Caluino consentiat, nónne satius foret, vt de hac ipsa Cõfessione, quid in ea rectè recipi posset, quod non, huic Oecumenico potiùs Concilio iudicandi potestatem isti permitterent, eíque se subijcerent, quàm vt vnius hominis arbitrio toties mutata tantam ipsis etiam Lutheranis de ea disceptandi & altercãdi materiam pręberet? Mihi verò si cuiusquam alterius, certè Lutheranæ sectæ vel maximè videtur interesse, doctrinam vt suam siue Cõfessionem huic Oecumenico Concilio diiudicandam permittat: quandoquidem non solùm per Sacramentarios ea nonnullis locis

vehementer oppugnatur, ac propemodum expugnatur, verumetiam ipsorum Lutheranorum inter se mutuis dissidijs extinguitur. Cuperet Flaccus hoc iudicium in Saxonia fieri: cur autem non ibi potiùs, vbi totus cógregatur orbis Christianus? Scilicet, Saxonica fides condenda, & non Catholica potiùs nobis est retinēda. Certè magis ex vsu, magis etiam ex dignitate foret Principum istorum, vt controuersias istas ministrorum suorum, eorum iudicio potiùs disceptandas permitterent, quos pro legitimis iudicibus agnoscunt, & Dominus eorum Cæsarea Maiestas, & quotquot sunt alij per orbé vniuersum Christiani & orthodoxi Reges & Principes, quàm vt vel Flacco se, vel Gallo, vel qui sunt eiusdem farinę, submitterét. Neq; dubitare debēt, quin Patres hos multò essent æquiores habituri, quã illos nescio quos. Esset hîc nó magis cognoscédi, quàm ignoscendi locus, ídque tolerabilioribus conditionibus, quàm quas præceptoribus suis proponit Flaccus. Et cùm in Symbolo profiteamur omnes, credere nos sanctã

Ecclesiam Catholicã, nónne magis velle deberent Catholicam confessionem habere Principes isti, quàm vel Saxonicã, vel Augustanam, vel nescio quam aliã? Iam enim non modò prouinciæ, verùm & ciuitates ferè singulæ, proprias & priuatas suas cōfessiones adferunt. Qua de re vbi statui potest melius, quam in hoc Oecumenico, quod Catholicã Ecclesiã representat, Concilio? Quamobrẽ quod sua sponte facturam Illustritatem vestram non dubito, maiorem in modum ab illa peto, vt instare velit apud Principes istos Germaniæ, & eis persuadere, quos presertim habet aliqua sibi propinquitate, familiaritatéque coniunctos, vt suos huc Oratores primo quoque tempore mittant. Audio quòd non ita pridem Illustrissimi Domini Marchionis Brandeburgen. Electoris filia nupsit Illustritatis vestræ filio, quod illi matrimonium fœliciter euenire cupio. Cùm autem is non alienus ab Ecclesia Catholica sit visus, promiserit etiam proximè superiori anno Nuntio Apostolico se suum huc Oratorẽ missurũ, facilè perfe-

cerit apud illũ Illuſtritas veſtra, authoritate ſua, vt pręſtet, quod promiſit. Scio non defuturos, qui dehortentur Illuſtritatem eius ne faciat, vel hanc ſolam ob cauſam, quòd à Pótifice Romano Concilium hoc eſt indictum, cuius iugum excuſſum ab omnibus cuperent: nec alia de re magis laborant, quàm vt nomen illius quã maximè odioſum, & inuiſum reddant omnibus, quòd ſublato gubernatore, faciliùs circa Eccleſiæ naufragiũ graſſari ſe poſſe perſuaſum habent. Sed quis tandem eſt, qui poſſet, pręter hunc, Oecumenicum Concilium conuocare? Nihil iam de eo dicã, quòd ſemper hæc fuerit eccleſiaſtica regula, iam inde à mille trecentis & amplius annis, ne præter ſententiam Romani Pontificis Concilium vllũ celebrare liceret. Fingamus licere, vt alius quiſquam indicet. Quis erit ille, qui poſsit hoc præſtare? Nũ Imperatoria Maieſtas? Eſt quidé his Regũ omnium & Principum excellẽtiſsimus, verùm nec à Gallis, nec ab Hiſpanis, nec ab Anglis, nec à Polinis, nec à multis alijs eo loco habetur, vt ei tanquàm ſupe-

riori, dicto audientes esse velint, qui Regnorum horum, & aliorum, gubernacula tenent. Contrà verò, Pontifici Romano libenter hunc honorem habent, & ipsa maiestas Imperatoria, & omnes Reges & Principes, quotquot Catholici & Orthodoxi censeri volunt, vt eum tanquàm superiorem agnoscant, & ei debitam reuerentiam & obedientiam præstent, atque ab eo vocati, vel ipsi veniant ad Concilium, vel saltem suos Oratores mittant. Quod iam à plerisque factum esse, ex ea, quā Illustritati vestræ mitto, scheda cognoscet. Cùm itaque vel ipsa luce sit clariùs, quòd Oecumenicum Concilium nemo posśit alius congregare præter Pontificem, cùm suos ad illud Oratores Imperatoria Maiestas iam ablegauerit, qui subiecti sunt illi Germaniæ Principes, cur id facere detrectent, quod ab Imperatore & domino suo factum iam esse vident? Nihil honori suo detrahi persuasum habet Maiestas Imperatoria, quin aliqua potiùs illum accesśione cumulari credit, si gloriam hāc Deo det, vt quem illi visum est suum in
terris

terris Vicarium conſtituere, debitam ei reuerentiam tribuat. Et certè nulla res eſt, in qua piorum Principum vel fides magis exerceatur, vel Chriſtiana quædã humilitas, qua nihil Deo gratius eſt, clariùs eniteſcat, quàm cùm nõ hoc ab illis attenditur, quis ille ſit quem in Petri Cathedra Deus collocauit, cũ fieri quãdoque poſsit, vt eadem qua cæteri præditus infirmitate, nec vitæ prorſus inculpatæ, nec omnibus his rebus, quibus libentius homines honorem quendam & venerationem tribuũt, ſit ſatis inſtructus: verùm id ſolùm ſpectatur, quòd Chriſti Vicarius, quòd Petri legitimus ſucceſſor eſt: vt honor omnis nõ ad hominem, qui & infirmus eſt, & ſuis ipſe perſæpè vitijs nõ caret, verùm ad ipſum Deum referatur, per quẽ in iſta Cathedra collocatus eſt. Nec in homine fiduciæ quicquam ponitur, quod qui facit, eum Propheta maledictũ eſſe dicit, ſed in ſolo Domino, qui poteſt per quamlibet indignum peccatorem contra ſpem etiam, & expectationem multorum, ea præſtare, quæ maximum ipſius Eccleſiæ

fructum adferre queant: quò sic perspicuum fiat omnibus, non id hominis virtute contigisse, verùm excelsi dextra factum esse. Quam itaque Deo gloriam dat Imperatoria Maiestas, & eius exemplo cæteri Reges & Principes Christiani, cùm eandem gloriam Deo non dent, etiam subiecti Maiestati illius Germaniæ Principes, vt ipsum per ministrum suum Pontificem ad Concilium eos vocanti pareant, & suos huc Oratores primo quoque tempore mittant? Dicant illi quicquid volēt, vnus vt Ecclesiæ præsit necesse est, si debet vnitas in ea retineri. Et quàm verum sit illud, quòd non aliūde schismata & hęreses obortæ sunt, quàm inde, quòd sacerdoti Dei non obtemperatur, dum Episcopus, qui vnus est, & Ecclesiæ præest, superba quorundam præsumptione contemnitur, & homo dignatione Dei honoratus, ab indignis hominibus iudicatur, non iam in Cypriani tantùm libris legimus, verùm etiā in his quæ facta sunt in Germania, oculis ipsi nostris cernimus. Excussisse quidam sibi videntur iugum Pontificis;

quid autem ex eo cōſequutum eſt? Tot fides, quot voluntates: & pro vno Papa, multos iam eſſe nacti videtur. Nolo iam dicere de his, qui Caluini verbum pro Dei verbo ſunt amplexi, quemadmodū hi querantur de illis, qui Lutheri potius, quàm Caluini verbū tanquàm Dei verbum adorare malunt, quòd non ſuſtulerint, verùm ad ſe pertraxerint Papæ tyrannidem, próque ligneo iugo Papæ collo excuſſo, ferreum ab illis impoſitum ſit? Nihil itaque dicā de Sacramentariis, quibus nihil eſt impurius: an autem ad eundem modum de ſe mutuò nō queruntur Lutherani? Quàm grauiter ferat Philippus, quòd maiorē magíſque intollerabilem & minùs excuſabilem authoritatem ac poteſtatem, quàm Papa Romanus vnquam, ſibi vendicent Flaccus & Gallus, paulò antè commemoraui. Nunc audiat Illuſtritas veſtra, quid vicíſsim de Philippo præceptore ſuo, quāuis ſuppreſſo illius nomine, ſcribat Gallus. Libet autem ea lingua transſcribere, qua Galli libellus editus eſt.

Eſt verò id muneris & officij mei,

haud ſecùs atque illorum, vt veritati patrociner, & ei contradicentes reprehendam, qualeſcúque demũ ſint illi, etiamſi ſit Angelus è cœlo. Adeóque perſuaſum habeo, hoc ipſo plus me eis honoris & beneficij deferre corã Deo, dũ illos culpito, ſuorum errorum admoneo, atque ad pœnitentiam eos inuito, quàm illos ipſos adulatores & palpones omnes, qui ſua adulatione illos in erroribus confirmant, atque in pœnitentia detinent. An verò perſuaſum habent eiuſmodi ſe eſſe præceptores, vt ipſorum dictis omnibus neceſſe ſit fidem cómodare diſcipulos? aut id genus Sanctos, qui errare non poſsint? Atqui ſanè nec apud Ethnicos quidé nouum iſthuc eſt, vt interim diſcipulo diuinitus veritas patefacta ſit, atque etiamnum patefieri poſsit prę illius præceptore, in qua etiam non dubitet à ſuo diſſentire Magiſtro. Vnde illa nata eſt ſententia, Amicus Plato, amicus Socrates, magis amica veritas. Atque ante illos quidam inſigni præditi ſanctimonia errauêre, & in errorem alios induxêre. Tum quoque neceſſe eſt Lutherum

itidem vt ſinant adhuc eſſe præceptorem,& præceptorum omniũ præceptorem Chriſtum,à quibus ipſi defecerunt, quemadmodum in hoc omnis noſtra ſuperior diſputatio acquieſcit : quibus ipſimet iam præceptoribus ſeſe opponunt, planéque ingratos declarant pro veritate manifeſtata. Pergunt interim, mittúntque in errorem, & mittuntur, idq́ue ſub præceptorum titulo, perinde vt olim Iudæi ſub legis, & Pótificij ſub Eccleſiæ titulo.

Atque illi lepidam hanc & ſeriam collationem (à doctore,tenebat tantummodò) accipiant, qui ſic dicere ſolitus erat : eſtq́ue ſanè ſalutaris oratio,quam operæprecium ſit non ignorare modò Chriſtianos pro ſui fida commonitione. Quemadmodum Iudæi, ait,clamabant, Templum Domini, Téplum Domini, & Papiſtæ hactenus clamitarunt, & neque dum clamitare deſinunt, Eccleſia, Eccleſia : ita nimirum etiam noſtri iam crepitãt Magiſtri & Scolaſtici Vvitembergẽſes:neque ex ipſo fundaméto quicquam norunt aliud, niſi, Præceptores,

Præceptores. Interim præceptoris Christi, cui testimonium reddit deus, Hic est filius meus, ipsum audite: tum quoque præceptoris Lutheri, cui & scripta & opera testimonium afferunt, diuinitùs illum ceu postremum vltimi temporis huius Eliam Ecclesiæ & doctrinæ reformandæ excitatum: horum, inquam, præceptorũ tum Papistas, tum Adiaphoristas magna cœpit obliuio.

Huc etiã illud pertinet, quòd nos nouos Pontifices siue Papas & Ecclesiæ reformatores criminantur. Atqui verò isthuc ipsum in illos equidem quadrare puto. Vt enim Romanus Pontifex id sibi arrogat, se errare nõ posse, se esse vniuersalẽ totius Ecclesiæ Episcopũ, quicquid ipse dicat & statuat, id valere oportere, & mera esse diuina oracula, de quibus nemini ambigere, nec cuiquam contradicere fas sit: ídq; eò, quòd cathedræ Petri ipse hæres sit, aut esse velit: haud aliter profectò Vvittembergenses sese comparant, dum Lutheri & spiritus eius ex sede hæredes esse volunt: cuius tamen spiritus, vt iam cœptum est, tantundem

propemodùm apud illos resîdêre videatur, quantum spiritus Petri Romæ apud Pontificem, Cardinales, Episcopos, & illorum gregem, &c.

Nec pauca eiusdẽ generis apud Flaccum & Amsdorfium reperire licet, nisi quòd omnia nunc in medium adferre, necesse non est. Hoc tantùm ostendere volui, posteaq̃ Papæ iugum excussum est in Germania, multos ibi natos esse Papas, & eos magis intollerabiles, si quid Philippo credimus, quàm fuit vllus vnquàm Papa Romanus. Inde sunt istæ sectæ tã inter se mirabiliter dissectæ, dum quisque se pro Papa gerit, dum quisque, quod ipse docet, id tanquàm Dei verbum ab omnibus adorari vult, vt iam tot habere Germania Deos videatur, quot habet nouæ doctrinæ magistros, dum vniuscuiúsque eorũ verbum, tanquam Dei verbum & Christi recipit Euangelium, (sic enim doctrinam suam appellari volunt.) Nec erit sectarum istarum finis vllus, nisi priùs eò redeatur, vnde discessum est. Incidi nuper in libellum quendam Ioannis Spangembergij,

quem edidit anno proximo ſuperiore, cuius inſcriptio hæc eſt:

Verax narratio beneficiorum per D. Martinum Lutherũ piæ memoriæ, præſertim Germaniæ diuinitus præſtitorum, & deteſtandæ ingratitudinis erga eiuſmodi ingentia beneficia & munera, &c.

Inter alia Lutheri beneficia, numerat & hoc, quòd Antichriſtum reuelauerit. Quòd ſi nihil aliud feciſſet, vel hoc ſolo nomine dignum eum fuiſſe ſcribit, cui ſummus honos haberetur. In fine verò libelli prophetias quaſdã (ſic enim vocat) ex libris Lutheri cõgerit, inter quas ponit & hanc de fructibus reuelati Antichriſti.

Vetus verbum eſt, & à multis doctoribus repetitũ, quòd poſt reuelationem Antichriſti tam erũt homines feri, quòd iam deinceps nollent Deum agnoſcere, nec vllam illius rationem habere: ſed iuxta ſuam quiſque voluntatem faciet, quicquid diabolus & caro ſuaſerit. Hoc tempus iam impletum videmus. Poſteaquàm enim admirabili quadam & ſin-

gulari Dei gratia Antichriſtianiſmi, ſiue Papatus horrenda mendacia ac doli, deceptionéſque manifeſtatæ ſunt, incipiunt iam homines nihil amplius credere: & poſteaquàm à vinculis Papatus ſe liberos eſſe vident, volunt etiam eſſe liberi & ſoluti ab Euangelio, & à præceptis Dei: & volunt vt deinceps rectum ſit & iuſtum, quicquid vnicuique viſum fuerit.

Obſecro diligenter Illuſtritas veſtra ſecum expendat hæc verba. Nec enim verius fuit, quod Caiphas olim dixit, quàm quod nunc hic Pſeudopropheta ſcribit. Quamuis enim falſò Papatum vocet Antichriſtianiſmum, cùm hic ſtatus, qui nunc eſt in multis Germaniæ locis, multò ſit hoc nomine dignior, hoc tamẽ veriſsimum eſt, quòd poſteaquàm Chriſti ſuaue iugum per Papam Eccleſiam ſuam gubernantis excuſſum, & ipſum Papã Antichriſtum eſſe falſò perſuaſum eſt plurimis, & Chriſti iugum ſimul eſt excuſſum, ac eo res redacta (proh dolor) quòd qui diruperunt vicula Papatus, ijdem illi nec Euangelij, nec Dei

præceptorum vinculis vllis alligati iam esse volunt: ac diruptorum vinculorum fructum hunc ferunt, vt iam deinceps nihil credant,& faciat quisque,quod sibi videtur.Qua de re queritur etiā Hieronymus Menczelius, cuius libellum de pastoribus legi,eodem illo anno impressum Islebij,quam isti nouam Bethleem esse volunt,in qua nouus Christus natus sit,vel antichristus potiùs. In cuius libri præfatione sunt hæc verba:

Posteaquàm per sanctum Euāgelium à Papæ tyrannide, & potestate liberati sunt,& assueuerunt omnes illius constitutiones reiicere,progrediūtur vlterius, & volunt prorsus eandem consuetudinem in aliis quoque rebus omnibus,siue sint bonæ,siue malæ,retinere. Volūt esse liberi, nec à quoquam prohiberi, quo minùs arbitratu suo viuant,haud aliter, quàm si Euangelium esset talis doctrina,quæ vnicuique concedat potestatem faciendi, quod illi placet, quæ nullum ordinem, nec vllam disciplinam ferre pòssit. Quòd si quis eis resistere fuerit ausus,eò veniunt audaciæ,vt non solùm

odia suscipiant erga suos prædicatores, & eos contumeliis afficiāt, verùm etiam pro virili sua tyrannicè persequantur. Ac si quem volunt ordinem prædicatores constituere, statim vim esse dicunt minimè Christianam, & nouationem quandam, & introductionem veteris Papatus, per quam prędicatores propriā suā potestatē & dominationem in cōmissum sibi gregem stabilire velint. Qui si pergant vrgêre exequutionem eorum quæ constituerunt, non solùm conuiciis afficiuntur, verùm etiam ad extremum expelluntur.

Neq; dissimilia queritur Heshusius in eo libello, quē & ipse de pastoribus scripsit. Videt igitur Illustritas vestra, quo loco sit Germanię status, posteaquàm ea multis in locis Papæ iugū excussit: quod commutatum, non excussum esse videtur, cum alio cuiusuis potiùs, q̃ Christi, multò grauiore iugo, prematur. Accusat autem Spāgembergius in eo libello, ex quo paulò antè nonnulla produxi, non Christianos, quos ipse vocat Papistas, verùm illosipsos accusat ingratitu-

dinis, qui Lutheri verbũ, tanquàm Christi verbum quadraginta his & ampliùs annis adorarunt, Vvittembergenses potissimùm, Lipsenses, & qui sunt sub Duce Vvirtembergensi. Hos igitur grauiter accusat, quòd acceptorũ à Luthero beneficiorum immemores, ausi fuerint in decem aut vndecim doctrinæ capitibus ab ipsius doctrina, quam purum putum Dei verbum esse persuasum omnes habere cupit, discedere, quódque his eum elogiis ornauerint.

Vocant eum Philautũ, id est, eiusmodi hominem, qui non nisi de se vno præclarè senserit, sibi vni plurimum tribuerit: cuíque nihil arriserit præterquàm quòd ipse dixisset & fecisset. Appellant item Philonicum & Eristicum, id est, hominem vsque adeò rixosum, vt semper suam tueatur sententiam tanquàm æquàm, nemini quicquam concedere, nulli cedere velit, suam dũtaxat aucupetur gloriam, nec quenquam præter se ferre sustineat. Itémque Doctorem Hyperbolicum, puta, qui ex culice possit efficere camelum, qui mille iactitet, &

vix quinque cogitet: effutiat quicquid in buccam venerit, flocci pendens num vel verum, vel falſum ſit quod dicit: denique qui duplo plus aſſerat, quàm ipſa habeat rei veritas. Nuncupant etiam illum Polypragmenicum, qui ſe procaciter, & petulanter negocijs omnibus immiſceat, qui plura ſibi expediẽda ſumat, quàm ipſius poſcat prouincia, rebuſque omnibus, quæ tamen nihil ad illum pertineant ſeſe ingerat. Tum quoque ingenij oſtentatorem eum nominant, qui nõ niſi ingenij acumen præter neceſsitatem oſtentare, ſeſéque venditare voluerit. Sed & Stoicum, durum capitonem, qui non niſi ſuo vixerit cerebro, atque alios tyrannica continuerit, & preſſerit ſeruitute. Denique Somniatorem eum vocant, & proh dolor miſerandum in modum iſthæc coquũt, atq; permiſcẽt, &c.

Quòd ſi diſcipulorum Lutheri tale de Luthero fuit iudicium, & certum eſt, non deeſſe quoſdam etiam Principes, qui Melanchthonis doctrinã ſibi potiùs amplectendã eſſe putant, quàm Lutheri: ac rectè ab eo factum exiſtimant, quod

non in omnibus cum Luthero consenserit, sed in quibusdam ad nos Christianos, in alijs verò nonnullis dogmatibus ad Zuinglianos, siue Caluinianos deflexerit, vel hæc ipsa res calcar addere posset Germaniæ Principibus, vt ne vel Melanchthonis, vel Spangembergij, vel Illyrici iudicio de doctrina Lutheri stare, sed eam Oecumenico pôtius Cõcilio disceptandam permittere vellent. Sic enim & disidia, quæ sunt inter ministros eorum, tolli facilius, & ipsi Principes ad agnitionem veritatis redire celerius possent. Sic autem in eodem illo libello de Luthero scribit Spangembergius, vt eũ exæquare Christo videatur, nec alio ferè loco, quàm quo scripturas Canonicas, eius libros haberi velit. Accusant nos idololatriæ. Potéstne autẽ esse maior ac manifestior idololatria, q̃ sit hæc, vnius alicuius hominis verbum, in quo nec doctrina excellens, nec vlla est vitæ sanctimonia, tanquàm Dei verbum recipere, & corã illo incuruari, ac si quis ab eo discesserit, eum è cœtu suo eijcere? Vtinam vellent isti Principes memores

eſſe verborum, quibus in Propheticis & Apoſtolicis literis idola fugere monentur, & cùm intelligant, nihil aliud eſſe, quàm mera quædam idola, Lutherum, Philippum, Flaccum, Brentium, remis, quod aiunt, & velis illa fugerent, déque eo, quæ doctrina Verbum Dei cenſeri debeat, penes Eccleſiam Catholicam, quam Concilium Oecumenicum repræſentat, iudiciũ eſſe mallent, quàm penes Flaccum, vel Brentium, vel neſcio quos alios Saxonicos miniſtros. Etiam extra Saxoniam leguntur & intelliguntur ſcripturæ, & rectiùs ibi iudicari poteſt, qui ſit germanus ſcripturæ ſenſus, vbi totus orbis conuenit in Chriſti nomine, quam in paucorum conuenticulo. Quod Catholicum dogma cẽſeri debet, in Eccleſia Catholica debet approbari: quã fruſtrà ſe credere in ſymbolo profitentur, qui malũt vnius alicuius priuati hominis, aut etiam paucorum in angulo aliquo conuenientium, ac diuerſum ab illa ſtatuentium, quàm illius ſententiam ſequi. Sæpè iam periculum fecerunt, multa ſunt inter eos colloquia, multa

ſunt habita conuenticula. Quid autem aliud lucrifecerunt, quàm quòd magis ex illis incerti, quàm fuerant anteà, diſceſſerunt, magis etiam inter ſe pugnantes? Huc itaque ſuos mittant potiùs Principes: hîc quæ doctrina cum verbo Dei conſentiat, quæue cum illo pugnet: doceri velint. Nam ſicut in miniſtrorum ſuorum cõuenticulis, ſiue, vt ipſi vocãt, colloquiis iam experimento didicerunt, quòd miſcuit Deus in medio eorum ſpiritum vertiginis, vt errare facerent Aegyptum in omni opere ſuo: ita præſenté hîc adeſſe Spiritus ſancti gratiam cognoſcent. Non erit hîc Deus ille diſſenſionis, qui regnat in his locis, vbi ſuaue Chriſti iugum, per miniſtrum ſuum Pontificem Eccleſiam gubernantis, excuſſum eſt: ſed erit Deus pacis & dilectionis, qui faciet vtraque vnum, & per diuerſitatem linguarum cunctarum, gentes in vnitatem fidei congregabit. Quod vt ita eueniat, ſupplices miſericordiam illius implorabimus. Hæc ego propterea pluribus Illuſtritati veſtræ ſcribẽda putaui, vt ſi viſum illi fuerit, com-

municet

municet cũ Illuſtriſsimo Principe Domino Ioachimo Electore Brandeburgenſi, qui non alienus à nobis eſſe videtur: Quo nomine Illuſtritatem illius plurimùm obſeruo: præcipuè cùm & ipſe, sereniſsimi Regis & Domini mei ſororem in matrimonio habeat, quam cóſtanter in fide Catholica perſeuerare, nó ſine magna animi mei voluptate audio. Sed quòd ab ea defeciſſe, & in aliud neſcio quod Euangelium tranſlatus eſſe dicitur filius eius, Illuſtriſsimus Dominus Archiepiſcopus Magdeburgenſis, ingentem ex eo dolorem accipio, neque poſſum tamen adhuc animum inducere, vt credã factum id ab eo fuiſſe. Quæſo Illuſtritatem veſtram, velit ea de re me certioré reddere, & apud quoſcunq; Germaniæ Principes aliquid authoritate valet, precipuè verò apud affiné ſuum Illuſtriſsimũ Dominũ Marchioné Electoré, efficere conetur, vt ſuos huc Oratores primo quoq; tẽpore mittat. Nam quod ipſa factura ſit hoc Illuſtritas veſtra, omni prorſus cunctatione ſemota, mihi quidem dubium non eſt. Præclarè

merebitur de matre ſua Eccleſia, ſi quã plurimos in eandem voluntatem impulerit, & cùm apud homines laudem, tum apud Deum ingentem ex eo gratiam cõſequetur. Qui vt Illuſtritaté veſtram pro Eccleſiæ ſuæ defenſione quamdiutiſsimè ſeruet incolumen & felicem, diuinam illius maieſtatem ſupplex oro, méque gratiæ illius commendo. Datum Tridenti XXiiij. die Martij, Anno Domini. M. D. LXII.

Illuſtritatis veſtræ
Seruitor deditiſsimus,
Staniſlaus, Card. Varmien.

AD DECEM PROCERES, Equitésque Polonos, in Comitiis Varshauiensibus congregatos, Epistola Martini Cromeri.

EM Virtute vestra dignam, & moribus maiorum vestrorum consentaneam facitis, Rex inclyte, & vos Proceres Equitésque Poloni, quòd vobis religioné Dei opt. max. cuius ope regnum hoc septum barbaris gentibus tam diù stat incolume, in primis curę esse ostenditis. Qua in re quantum extiterit semper studium maiorum vestrorum dicerem, si vos ignorare existimarem. Ex eo quidem tempore, quo ij Christo Iesu Deo & seruatori nostro populariter nomina dedêre, eiúsque sanctissimas leges atque cæremonias à multis aliis populis longè antè susceptas, & eius ipsius numine per continuam multorum seculorum successionem ab ipsis vsque Apostolorum temporibus conseruatas, sibíque ad extremum, cùm Deo

placuit,non tam ſcriptis,quã viuis vocibus quaſi per manus traditas ſuſcepêre: ex eo inquam, tempore dimoueri ſe ab iis nunquàm paſsi ſunt. Quarum alias quaſdam gẽtes minùs tenaces fuiſſe non ignoramus. Quò verò cæteris quoque hominibus teſtatius facerẽt illi ipſi maiores noſtri,omnia pro retinẽda ac defẽdenda,quam ſemel ſuſcepiſſent,religione ſe facere & pati paratos eſſe,ſtringere ij gladios, quibus percingebantur, cum Euangelium,quæ lex Chriſti eſt, publicè in templis legi inciperet, ſoliti eſſe memorantur. Nec id ſignis & verbis profitebantur magis, quàm re præſtabant. Vltrò enim & alacres arma ſumebant contra barbaras gentes, ſicubi eas, quamuis longè à ſe, nomini Chriſtiano graues & infeſtas imminêre ſenſerant. Itaque & cum Pruſsis atque Lithuanis & conſanguineis ſuis Pomeranis olim, priuſquàm eæ gentes Chriſto nomina dedêre,multa geſſerunt bella, non tam de imperio, quàm de religione: & regnãte apud ſe Vladiſlao Iagellone,cum Vitoudo Lithuanorũ duce in intimam

Tartariam expeditionem ſuſceperũt. Et verò eodem Iagellone & filiis eius Vladiſlao & Cazimiro regnantibus, non modò in Valachiam, & ad Brailouiam Danubiúmque, verùm etiam in Thraciam vſque armati contra Turcas penetrarunt, vt Valachis, Raſciis, Bulgaris atque Græcis laborantibus ſubuenirét. Quid igitur? An vos degeneraſtis ab hac virtute maiorum veſtrorum? Minimè verò. Nam vt mittam recentiores quaſdam expediones in Vngariã & Auſtriã, regnante nuper optimi & benigniſsimi huius regis patre diuo Sigiſmũdo à vobis eodem ſtudio & voluntate ſuſceptas, iſtud certè ſtudium veſtrum, quo ſanctiſsima Chriſti inſtituta, infelici hac noſtra atque etiam ſuperiori ætate cupidorum & ambitioſorũ hominũ partim incuria, partim improbo ſtudio vel contaminata, vel ſuppreſſa vindicare cupitis, (Neque enim cum iis ſentio, qui vel odio, vel inuidia, vel ambitione cuiuſquam, & potentiæ authoritatíſque contentione hæc agi ſuſpicantur:) iſtud igitur ſtudium veſtrum eò maioris eſt pie-

tatis, quò magis perniciosa sunt religionibus praua & impia dogmata, quā arma: propterea quòd hęc quidem corpus modò petunt, in animum, in quo sita est religio, nihil iuris habēt: illa verò rectas de Deo, déque cultu ac cæremoniis eius opiniones, quæ Respub. quoque maximè conseruant, tollunt ex animis, & pro iis barbaricam quandam feritatem ingenerant: qua fit, vt relaxatis semel audaciæ ac temeritatis habenis, sibi quisque placeat, alterum non modo contemnat dānétque, verumetiam pro inimico & hoste ducat. Atque hinc existunt feralia inter homines dissidia, quæ florentissimas etiam Respub. pessundant penitùs, & euertunt longè faciliùs, quàm arma hostilia. Quod & pluribus verbis, & non obscuris exemplis demonstrari posset, nisi esset luce meridiana clarius. Iam verò sicut vtilius, ita difficilius est radicatas in animis multorum opiniones, pestilentes præsertim, eradicare, quàm hostem non modò ab alienis, verumetiam à suis finibus arcêre. Est igitur si non superior, certè par

pietas ista vestra pietati maiorum vestrorum. Videte modò etiam atq; etiam, ne cui falso pietatis prætextu imponatur, neu quis pro vera religione, pestem religionis & Reipublicæ, superstitioné vel impietatem asserendam & vindicandam suscipiat. Quod quidem iudicium, tot ac tá diuersis & inter se pugnátib⁹ de religione opinionibus, longè est difficillimú. Fallit enim (vt rectè inquit sapiens quidam) vitiú specie virtutis & vmbra, ita vt plurimi, cùm ad religionis dogmata & instituta disceptanda ventú est, errare, non pauci scientes volentésque falsa pro veris affirmare, & ad augendas vel stabiliendas opes suas, tegendasúe turpes cupiditates & flagitia sua sanctissimo religionis nomine apud imperitá multitudinem facilè abuti possint. Vt enim natura omnium hominum quamuis ferorum & barbarorum mentibus quidam de diuino numine, eiusque cultu sensus insitus est, ita certam & absolutam eius cognitionem assequi eæ per se ipsæ nequeunt. Idque intelligens Deus opt. max. ipse cęlitùs certissimá sui no-

titiam cultúmque primùm quidem angelorum ministerio, vel secretiore quadam piorum & sibi charorum hominum inspiratione: deinde verò per filiũ suum sapientia, bonitate, & potestate sibi parem in vno ferè populo informauit: Ad extremum verò per discipulos eius, eorumque successores, non modò pietate & integritate vitæ conspicuos, verumetiam mirabilium, & vires humanas excedẽtium operum patratores per omnes gentes atque ætates, totúmque orbem terrarum, nequicquã aduersantibus impijs dæmonibus, mirabiliter eam diffudit & propagauit. Et sedulò quidẽ conati sunt inuidi dæmones cũ ipsi per se, tum per satellites & administros suos tyrãnos errorúmq; magistros, vel delêre penitùs ex animis hominum illã ipsam notitiã cultúmq; Dei, vel deprauare: sæpéq; ij conatus permissu & arcano quodã concilio Dei nõnullũ successum habuêre. Nam & ipse Satanas, transformãs se in Angelũ lucis, vt inquit D. Paulus, sæpè multos in impias & absurdas de Deo opiniones induxit, vel cultum eius

ad se traduxit, nefandísue ritibus & cæremonijs polluit, & ministri eius falsi Prophetæ, & magistri mẽdaces sub specie ministrorum iustitiæ & veritatis fallentes, multos seduxerunt, partim derogando fidem veræ ac diuinitùs proditæ doctrinæ: partim nouis ac domi suæ natis interpretationibus eam deprauando, & sua demonúmue commẽta pro ipsissimo Dei verbo venditando. Itaque & in Hębreo populo fuerunt olim, qui dicerent: Hæc dicit Dominus, cùm ille eos non mitteret, & in Christiano ipsa, quæ mentiri non potest, Veritas prædixit, multos in suo nomine venturos esse, dicturósque: Ego sum Christus: aut, Ecce hîc, vel illic est Christus: & multos ab eis seductum iri. Quod quidẽ re ipsa etiam impletũ esse nemini dubiũ est. Iam inde enim à temporibus Apostolorum fuêre inter Christianos Hymæneus, Alexander, Menander, Ebion, Cherintus, ac deinde alij post alios magistri mendaces, segregantes semetipsos, introducentes sectas perditionis, & speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem eius

Ezech. 13.
Matth. 24.
Marc. 13.

abnegantes. Ne modò quidem desunt cùm alibi, tum apud nos eiuscemodi pestes: habéntque suos satellites tyrãnicos, homines mente corruptos, qui cæteros minis, mulctis, ac supplicijs vel inuitos à vera pietate in errorẽ secum abstrahunt, nonnulli quidem arbitrãtes obsequium se præstare Deo, complures verò idem duntaxat simulantes, sed suum interim negotium agentes veriùs, quam Dei. Quod quidẽ non tenui quadam coniectura, sed ipsa rei euidentia probari potest. Sed ego ita nunc agam, vt quasi in re dubia à qua parte stet veritas & pietas suum cuique de omnibus iudicium saluum relinquam. Certè non idem omnes nunc sentiunt de doctrina, institutis & ritibus religionis. Non conuenit, vt scitis, multis magnísque de rebus inter eos qui se Euangelicos vocant, & qui Papistæ appellantur. Inter eos autem, qui volũt esse medij, & ipsi ab vtrisque dissentiunt, & in vtrisque multa damnant. Quid verò isti ipsi Euangelici, quemadmodum videri volunt, verbi Dei siue illustratores, siue vindices? Idémne om-

nes ſentiunt? Minimè gentium. Alioqui vnde quæſo nata ſunt nobis tam diuerſa nomina, quibus illi inter ſe diſtinguuntur, vt alij quidé dici velint Proteſtantes vel Anguſtanæ confeſsionis, alij Tigurinæ, ſiue Geneuenſis, quos etiam Zuinglianos & Caluinianos & Sacramentarios appellant: alij Picardi, Anabaptiſtæ alij vocitétur? Vnde autem eſt, quòd quidam quaſi faſtidientes iam hęc vulgaria, partim Oſiandri, partim Serueti doctrina & nomine glorientur? Mitto Ruſſos, ſiue Bulgaros, & Boëmos Calixtinos: qui quàm valdè diſſentiant ab ijs, quos iam enumeraui, non dico modò, certè ipſi ſeſe ab omnibus ſegregant, & penes ſe ſolos veram & incorruptam religionem vegére contendunt: à cæteris autem ferè improbantur. Sunt & alij prætereà, niſi fallor, neque cum ſuperioribus, neque inter ſe ipſi de rebus non parui momenti conſentientes, ſed nobis adhuc minus cogniti. Et omnes quidem hi verbo Dei ſe niti prę ſe ferút & aſſeuerant, ſed non eodem id modo omnes intelligunt, aut interpretantur:

Verùm ſua quiſque vel à ſe excogitata, vel vndelibet arrepta opinione impenſius delectatus, alterius ſenſum vix, ac ne vix quidem fortaſſe cognitum, non tam ſuperciliosè quàm hoſtiliter damnat. Atque hinc ſanè exiſtunt vulgò neglectus & profanationes cultus diuini, cum diuini nominis contumelia coniunctæ, exultantibus & inſultantibus nobis atque religioni Chriſtianæ, quaſi falſæ vel incertæ duntaxat, Iudæis & Mahometanis. Hinc offenſiones mutuæ & irritationes animorum, non ſolùm inter ciues, & eiuſdem linguæ eiuſdémque iuris homines, verumetiam inter cognatos & neceſſarios, citò in extremùm florentiſsimi huius regni exitium, quod ipſi vos non obſcurè cernitis, erupturæ, niſi celeriter Deus opt. max. & tua, Rex clemētiſsimé, ac veſtra pariter Proceres Equiteſque ſapientia ſalutarem opem attulerit. Quid igitur facto opus eſt? Vos quidem id rectè ſapienti conſilio veſtro expedietis: dicam tamen & ego quod ſentio: & dicam verè, & ex animo, pro mea in communem

patriam fide & officio: vos quęso benignè ac diligenter attendite. Si de legibus & institutis Reipub. vestræ hæc esset controuersia, rationibus & argumentis non cuilibet, sed iis modò, qui in hac Repub. multùm diúque versati sunt, inter ipsos contendendum ac disceptandum esse censerem authore Platone clarissimo philosopho, quæ nam esset recta, & moribus maiorum virorum consentanea, & vobis, liberis posterísque vestris ac toti Reip. salutaris sententia: eámque cùm vestris omnium iudiciis & assensu publico esset comprobata, grauibus pœnis à vobis sanciendam esse iudicarem. Quòd si quis communi placito vestro temerè aduersaretur, intelligitis opinor, quæ ibi vestræ, quæ magistratuũ essent partes. Quin si ego, aut quispiam alius videri vellet indulgentior, meritò metuere deberet, ne laxanda disciplina publica ad perniciem Reipub. hoc eius consilium spectare aliquatenus existimaretur, néue pro populari præuaricator, pro leni legum patriæque hostis iudicaretur. Quamobrem quia pe-

nes vos eſt omne legum & inſtitutorum ad hanc Rempub. pertinentium arbitrium, vos quæ huic regno vtilia & ſalutaria eſſe iudicatis, prouidere, in commune conſulere & ſtatuere conuenit: me meíque ſimiles non modò priuatos homines, verumetiam magiſtratus publicos, capeſſere iuſſa ac decreta veſtra, non meo, priuatiue cuiuſquam vel paucorum commodo & arbitrio mutare, aut indulgẽter præterire decet, ne ſi publicè quidem vtile id fore videretur: propterea quòd nunquàm tãtum boni Reipublicæ conciliari poteſt vnius alicuius paucorumúe ſalute, quantum conflatur mali, ſi principis & populi maieſtas iminuatur, legúmque authoritas ac diſciplina publica labefactetur & elangueſcat. Etenim vtilitas indulgentiæ etiamſi in plures redundet, ad vnum quidem tempus pertinet, exemplum verò præuaricationis non modò ad multos homines, ſed ad omnes leges, & omne tempus. Itaque de Zaleuco, Lycurgo, L. Bruto, Mãlio Torpuato, & alijs quibuſdã Græcis, Latinis atque barbaris legumlatoribus,

aut alioqui principibus & sapientibus viris cum sempiterna eorum laude memoratur, quòd ij disciplinam publicam partim charissimorum liberorum suorum cędibus, partim etiam mébrorum suorum mutilatione exilióque suo sanxerunt, pluris facientes stabilimentum legum quo Rerumpu. salus continetur, quàm ea, quæ mortales in hac vita ducũt charissima. Sed quorsùm hæc tam longè repetita? Népe vt intelligatis, quod tamen per vos ipsi probè intelligitis, quæ vestræ omnium, quæúe priuati alicuius vel paucorum essent partes, si de ijs rebus esset controuersia, quæ peculiariter ad rempublicã vestram pertinent. Quid igitur, cùm de religione eiúsque ritibus ac cæremonijs disceptatur, idémne existimandum est? Equidẽ si his de rebus, sicut de illis superioribus, placita vniuscuiusque populi propria esse debere, aut omninò posse arbitrarer, idem de his, quod de illis, vobis faciendum esse censerem. Sed alia longè est religionis, alia Reipub. ratio. Hæc sua est cuique genti, illa multis, atque adeò toti terratũ orbi

communis. Illa ab hominibus constituitur, hominúmque iudicio diuersis pro ratione temporum legibus & institutis temperatur: hæc verò diuinitùs constituta certas habet leges & immobiles, quas nulli neque homini, neq; populo, ac ne omnibus quidem simul abrogare, antiquare aut mutare licet. Quod si quis conetur modò, meritò impius & sacrilegus habeatur. An nó faciunt hoc igitur Pontifices & Episcopi, dicet aliquis? Negant illi, tu ais. Quis igitur cótrouersiam hác dirimet? Verbum Dei, inquies. Recte sane. Vnde autem id petes? Cœlitús? At procul cœlum abest. Reuelationem ostéde si potes, verùm ita, vt nobis certum sit, eam diuinam esse. Ab authore Christo? At is iampridem inter mortales loqui desijt. E scriptis propheticis, Euangelicis, & Apostolicis? Nó male, quamuis non è solis fortasse, sed mitto id modò. Cæterùm scriptorum illorum genuinus sensus & interpretatio, de qua est omnis fere controuersia, penes quem erit? Non penes Episcopos quidé, inquies. Cur, obsecro, magis penes te,

tuiq; similes? At penes hos oẽs. Vnde id probas? Videris habere aliquid è sacris scripturis. Sed in easdem salebras nostra relabetur sermocinatio. Negabo enim ego eũ esse, quẽ tu vis, illarũ scripturarũ sensum. Negas tu vicissim vllam esse in sensu earum percipiendo difficultatem. Cur igitur non conuenit inter nos? Cur non olim inter Arium & Athanasium, Eunomium & Basilium, Iouinianum & Hieronymum, Donatistas & Augustinum? Cur autem scribit Petrus de Pauli epistolis, quòd in ijs sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cęteras scripturas, in suam ipsorum perditionem? Sed mitto disputatorem. Ad te Rex & vos Proceres, Equitésque sapientissimi redeo. Nullæ ne igitur vestræ sunt partes in componendo religionis dissidio? Sunt profectò, & magnæ quidem. Sed tamen non arbitrandi & statuendi, quid sequi quemque oporteat, ac ne illud quidem, quæ sit de quaque re congruentior verbo Dei sententia. De quibus duobus illud quidem iam dixi, nec vos aliter exi-

ſtimatis,ne omnium quidem populorũ, nedum vnius alicuius eſſe:hoc verò cuiuſnam ſit,nondum dico. Sed vt ſit vniuerſi cœtus Chriſtiani,quod quidã contendunt, vos certè, quamuis non viles animæ, vt quidam fortaſsis externi putant, nec in anguſtiſsimo & obſcuriſsimo angulo terræ poſiti,ſoli tamen Germanis,Vngaris, Boëmis, Gallis,Anglis, Scotis,Hiſpanis,Grecis,Armenis, Moſchis,Indis,Æthiopibus,& fortaſſè multis alijs nationibus & populis Chriſtianis præiudicare in eo non poteſtis,vt vel hîc, vel in nationali, quod ita vocant, Concilio ſtatuatis, hoc eſſe conſentaneũ verbo Dei, hoc non eſſe. Quota enim pars Chriſtianorum nos Poloni ſumus? Addam etiam Pruſſos,Lithuanos, Ruſſoſque,ſi lubet. Alioqui iure illi populi, quos dudum enumeraui, vobiſcum expoſtularent,ſicut D. Paulus Apoſtolus cum Corinthijs: An à vobis verbũ Dei 1.Cor.14. proceſsit, aut in vos ſolos peruenit? Taceo cæteram fratrum veſtrorũ Equitum honeſtiſsimorum, qui hinc abſunt, multitudinem. Mitto mulieres, mitto

etiam opificum turbam, & omninò oppidanos & aratores & pastores vestros: qui licet nullam huius Reipub. partem capessant, cæterùm quod ad religionem attinet, sciunt in Christo Iesu non esse Iudæum, neque Græcum, non seruum, neque liberum, non masculum, neque fœminam, sed omnes nos vnum esse. Nec vos ignoratis, stulta mundi elegisse Deum, vt confunderet sapientes: infirma, vt confunderet fortia: ignobilia & contemptibilia, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret. Ne his quidē igitur pręiudicare hac in parte debetis, etiamsi possetis. Quod si facere pergitis, cur non itidem vestro exemplo Srodensis vel Prossouiensis, aut, si mauultis, totius Masouiæ generalis conuentus (quos honoris causa nomino) vobis vniuersis ac totius Regni comitiis in constituenda Republica præiudicet, legésque condat, quibus cuncti teneamini? aut à suis & vestris maioribus, quamlibet rudibus & rerum imperitis, vt isti nouatores dictitant, conditas arbitratu suo mutet vel interprete-

Gal. 3.

1. Cor. 1.

tur? Aut si numerum spectatis, cur non oppidani & agricolæ vestri ex vniuerso Regno coëuntes idipsum faciant? Quales quidem fructus, proh dolor, istud, quod à nonnullis iactatur, Euangelium nostra memoria nō nusquam germinauit. An hîc satis est multos esse, & non imperitos legum & rerum humanarum, addo & nobiles, si desit publica & legitima authoritas? quam quidem vos neq; penes Senatum cum Rege, neque penes vniuersum maiorum vel minorum Polonorum conuentum, etiam cum Palatinis ac cæteris magistratibus, extra locum ac tempus comitiorum esse vultis. Cur autem non modò à terrestribus iudicijs, verumetiā à colloquijs ad te Rex & ad comitia fiunt prouocationes? Vt enim priuatos prætercam, inter quos nō desunt iuris & iustitiæ consulti, an non habent iudices & Palatini, quíque his assident magistratus leges & constitutiones Regni? an eas non legunt? an non intelligunt? An, obsecro, facilior est & cuilibet magis obuia rerum cœlestium, sacrorúmque mysteriorum, quæ verbo

Dei continentur, ac mentium, nedum ſenſuum humanorum captum excedũt, intelligentia, quàm de iure villagiorum, vt verbis ſtatuti veſtri vtar, ſcultetorum, Golotarum, fugitiui cmetonis, ac cæterarum omnium legum veſtrarum cognitio? aut magis cuiuſquam refert in his, quàm in illis falli & errare? At id quidẽ vel lippis, quod aiunt, ac tonſoribus notum eſt, hic exiguũ quiddam agelli vel fortunarum, vel iuris perſonalis, vel denique vitam hanc fluxam & momentaneam, illic animarum æternam ſalutem & beatitudinem periclitari: hæc nõ tam cogitatione, quàm ſenſu cuiuſuis percipi, illa ſi humana aut angelica mente cõprehendi potuiſſent, non fuiſſe neceſſe Deum hominis naturam aſſumere, doctorémque veræ iuſtitiæ, quæ religione cultúque Dei maximè continetur, nobis fieri. Ac nihil ille quidem vſquam ſcriptum reliquit: verbis modò enarrauit, quæ voluit, idque partim promiſcuæ multitudini, partim delectis à ſe Apoſtolis: quibus ait ſolis datum eſſe noſſe myſteria regni Dei. Et tamẽ nec ij omnia *Luc. 8.* *Luc. 18.*

(ne dicã nihil quod certè alicubi Euangelista quidam dicere non veretur) tunc intellexerunt, donec ipsemet eis aperuit sensum, ac Spiritu sancto eos impleuit. Quo magistro illi demum & intellexerunt omnia, & cęteris hominibus partim viua voce, partim literis prodiderunt. Sed ita vtrumque fecerunt, vt ad eorum dicta scriptáque penitus percipiéda eodem nihilominus interprete Spiritu sancto nobis quoque opus sit: nisi fortè non dico vnius ex iis D. Petri scriptis, sed cũmunis omniũ illorũ iuxtà ac nostrûm præceptoris verbis fidem non habemus. At enim putamus, inquietis, quòd & nos spiritũ Dei habeamus. Sit ita sanè: Verũ is, cùm & ipse sit Deus, non est dissensionis, sed pacis Deus. Contemnere autem aliorum iudicia, in re præsertim cõmuni, & ad omnes ex æquo pertinente, non pacis est, verùm dissensionis: quæ ex Deo non est, sed ex Diabolo, & inter opera carnis, quorum author & effector est diabolus, à D. Paulo nominatur. Quid autem fiet, si iisdem de rebus diuersum à vobis apud se statuant vici-

Luc. 14.
2. Petri 1.
Ioan. 14.
1. Cor. 7.
1. Cor. 14.
5 Gal.

ni vestri Germani? quod quidem non semel his paucis annis fecerunt, cum à vobis & ab aliis populis, tum à se ipsi diuersa statuentes. Quid si Galli aut Hispani idem faciant? Quid si vniuersi Christiani populi? Scilicet præponderabunt vestra omnium illorum iudiciis, aut desinet esse verbum DEI, quod vobis fuit anteà. Verum enimuerò, inquiunt quidam, non erit hæc nobis cum quoquam causa dissidij. Nam si quid ab vniuerso Christianorum cœtu in commune statuetur posteà, illud sequemur potiùs, repudiata priore nostra sententia: interim autem dum id fit, suo quisque, nos etiam nostro sensu abundemus, & aliquid hominum desiderijs indulgeamus, quò eos in cæteris concordes in officio contineamus. Præclarè verò & sapienter. At quàm multa fuerint hac vna in re peccata? Primũ omniũ (ignoscite quæso in libera Repub. liberè in medium consulenti) arrogantia, ne dicam temeritas, in statuendo iis de rebus, quæ si non alieni, certè non solius vestri officij sunt, & iampridem maturo longè

plurium iudicio constitutæ sunt, & non vestro tantùm, aut vnius alicuius & alterius populi, sed multorum, ne dicam omnium, puplico & longo vsu approbatæ. Deinde vel pertinacia in retinendo contra sententiam aliarum gentium, vel certè leuitas in mutando, quod semel placuerit. Postremò frustratio eius, quem præ vobis fertis, euentus consilij vestri, atque adeò longè diuersus & contrarius exitus: Quæ enim beneuolentia aut concordia potest esse inter eos, qui non de leui aliqua re, sed de maximis, quamuis liberè & sine vllo metu, dissentire se arbitratur? Religio est enim, quæ animos hominum non solùm cum Deo, sed inter ipsos etiã imprimis consociat & religat. Quę vbi non eadem est, dissociat eá maximè dissidentium voluntates & studia, tantùm abest, vt cõsociet. Possem hîc disertus esse, si illustrare hoc exemplis cùm veteribus, tum recentioribus vellem. Demonstrarẽ sanè ex huiusmodi dissentionibus, non dico de summa religionis, verùm de vno aliquo aut altero eius capite, nec eo quidẽ gra-

uisſimo aut euidentisſimo, perniciosa disſidia & capitalia odia cũ inter diuersas gentes, tum inter eiuſdem linguæ, Reipub. ciuitatis, familiæ, domúſque: homines ſæpè extitiſſe, & vix multo ſanguine, multorúmque, ne dicam vniuerſorũ, interitu reſtincta eſſe. Commemorarem ea tempora, quibus furor Arianorum in Ægypto & Oriente, Manichæorum atque Donatiſtarum in Africa, Monothelitharum & Iconomachorum in Græcia, Nouatianorum iiſdem & aliis in locis, Ruſticorum nuper authoribus Luthero, Munzero, Carolſtadio & Zuinglio, in Germania graſſatus eſt. Adderem de Ruſsis nonnihil. Sed non eſt neceſſe diutiùs his immorari. Nolite autem putare ſtátim ſedaturós vos eſſe inquieta ingenia, ſi quid eis paulùlum conceſſeritis aut indulſeritis; accendetis magis: nec ea modò, quæ iam tumultuantur, ſed quæ adhuc quieſcunt etiam: nec modò vt quæ iam concupierunt obtineant, ſed quæ præterea videbuntur, quoties libebit, ſi non impetrabunt, vt fruſtrà aduerſanti-

bus vóbis extorqueant. Quis enim ſtatuet modum laxatæ ſemel licentiæ? Cur autem non contendant, aut cur non ipſi ſibi ſumant quicquid collibuerit, recenti exemplo inuitati, cùm vos ipſis quædam nullo exemplo conceſſeritis? Quæ enim gens, quæ natio, Chriſtiana duntaxat, rectéque de religione ſentiens, vnquam ſibi ſumpſit dogmatum & rituum Eccleſiaſticorum commutandorum arbitrium? Sumpſêre quodam tempore nonnullæ infectæ prauis opinionibus, eodem ſiue prætextu, ſiue conſilio, pacandorum videlicet animorum, componendarúmque diſſentionum inter homines. Nec tamen id ſine Epiſcoporum authoritate, quàm in religionis negocio plurimùm valere intelligebant, nec iſti Euangelici hodiè diffitentur. Quale fuit, cùm propter ὁμοούσιον, hoc eſt conſubſtantiale, ſicut verterunt Latini theologi, totus ferè tumultuaretur orbis terrarum, malebant nonnulli principes & populi authoribus Epiſcopis pro homouſio homœouſion, hoc eſt, æquiſubſtantiale, vt ita dicam, contentioſis ho-

minibus concedere, quàm de vno, (vt videbatur) verbo non magis verbis quàm armis digladiari: Aut cum Boëmi Husso incentore efferati, diuina & humana omnia sursum ac deorsum miscerent, vsurparumt ii quidem vulgò, adstipulante Rochesana Pseudarchiepiscopo suo, sacrum calicem, quod inusitatum fuerat superioribus aliquot seculis, & indulserunt eis, qui Basileæ ad Concilium congregati erant Episcopi, cùm Boëmi in eo acquieturi, in cæterísque concordes & in officio futuri esse viderentur. Quid igitur? Conquieuerunt ne tunc ea indulgentia motus illi vel apud Boëmos, vel apud Græcos? Imò efferbuerunt magis, exultantibus nouatoribus, se aliquid quasi iniustè à maioribus suppressum aut interuersum, vi veritatis expresśisse, & in cæteris etiam institutis maiore deinceps confidentia damnantibus Ecclesiam Catholicam, quæ se ipsa iam in quibusdam damnasse videretur. Nam qui modus vel hæreseôn, vel turbarum ac tumultuum posteà fuit apud vtrosque: Nónne Eunomiani, Aëriani,

Macedoniani, Luciferiani, Nestoriani, Græciam totúmque Orientem postea miserè exercuere: Nónne Thaboritarum & Orphanorum, & Picardorum, & Adamitarum, & nescio quorum non mõstrorum furor apud Boëmos posteà magis exarsit, ita vt ne calicis quidẽ cõmunio quẽquam ab eorum iniuriis, cædibus atque direptionibus, aut regnum ab ædium publicarum & sacrarum, arcium oppidorúmque vastationibus & incendiis vindicaret? Hodiéque Boëmi (de iis dico, qui se à veteris Ecclesiæ societate & institutis præciderunt) calicem quidem mordicùs retinent, cæterùm de præiudicatis opinionibus nihil remittunt, ac ne ea quidem præstant, quæ receperant: & quanquam suis ipsi viribus confecti, torpent magis quàm quiescũt, non idem tamen omnes sentiunt: & qui dissident opinionibus, odiis quoq; implacabilibus inter se nihilominùs certãt. Quid autem aliud nobis quoque expectandum est, si quid nouarum rerum cupidis indulgendum esse duxeritis? Quid autem eis indulgebitis? Calicẽ? At quàm

multi negāt eò sanguinem Christi contineri? quàm multi (horreo dicere) calicē dæmoniorum eum esse autumant, nósque, qui verum ex eo Christi Dei & hominis sanguinē potari profitemur, non solùm stultitiæ aut insaniæ, sed idololatriæ prorsus damnare non verentur? Sacra vernacula? At quàm multi sunt, qui hæc quoque contemnunt, imò execrantur, & id magis contendunt, vt nulla sint omninò sacra? Vxores sacerdotibus? At illi partim tollunt sacerdotiū, séque omnes vnà cum mulierculis & pueris ex æquo sacerdotes esse asseuerant: partim referre sua negāt, cœlibésne sint, an mariti sacerdotes? Ecquid Germani Principes cum Christianissimo Imperatore Carolo eiusdem modi indulgētia, quod Interim vulgò vocāt, in Germania profecerunt? Ecquid acceptarunt id, quibus dabatur? Ecquid in cæteris conquieuerunt? Cur autem si ista vos quibusdam indulgetis, non eodem exemplo Stancarianis etiam promiscua, quamuis leui de causa, diuortia, & noua, quoties collibuerit, prioribus solutis matrimonia,

Osiandrinis derogationem meriti sacrosancti sanguinis Christi, Caluinianis & Sacramentariis sacramenti eius, quod est omnium præcipuum & saluberrimum, sanctissimi, inquam, corporis & sanguinis Christi profanationem. Seruetianis maiestatis atque diuinitatis Christi filij Dei & Spiritus sancti vel negationem vel imminutionem, & neque vos, neque maiores vestros, neque vllos prorsus populos, iam inde ab Apostolorum temporibus Christianos fuisse, quibusdam aliis incarnati, vt ita dicã, verbi Dei negationem, Picardis & Anabaptistis non modò iterationem Baptismi, sed & omnium ciuilium magistratuum sublationem, Lutheranis libertatem humani arbitrii tollentibus, omnium scelerum impunitatem & legum solutionem: cur, inquam, his quoque hæc omnia, & si qua prætereà contendunt vel deinceps contendent, pacis & concordiæ publicæ cõseruandæ causa non concedatis? Exhorruistis horum commemoratione: nec iniuria profectò. Nam quæ maior impietas, aut quæ præsentior pestis Rerumpu.

excogitari potuit? Et tamen nihil hîc fingo. Cótendunt hæc illi vt quæ maximè, & facilius eſt licentiæ principium, quàm exitum inuenire. Cur autem vos magis in his, quàm in calice, vxore ſacerdotis, & ſacris vernaculis religioſi ſitis, & maiorum inſtitutis receptíſque antiquitùs moribus præiudicare veremini? Certè his quoque dogmatibus, non minùs quam illis, authoritas verbi Dei prætexitur. Quàm verè, non dico modò: illud dico, Si vos huiuſmodi controuerſiarum diſceptatores, & arbitros eorum inſtitutorũ, quæ ad religionem pertinent, ſemel conſtitueritis, non defuturos eſſe, qui iſta quoque recta eſſe, & verbo Dei cóſentanea ſubtiliter concluſis ratiunculis, adductíſque ac detortis ſcripturæ ſacræ teſtimonijs, vel inuitis vobis extorqueant. Quod tunc ibi chaos, quæ eſſet Babylonica Reipub. veſtræ facies, veſtro, quod omen auertat Deus, & liberorum veſtrorum ſanguine expianda? An putatis, quæ plus triginta annis Germaniam tam miſerè diuexans nefanda & impia & inter ſe pugnantia

dogmata, omnia ſimul extitiſſe? Erratis ſi ita exiſtimatis. A reprehendendo abuſu pontificiarum indulgentiarum orſus eſt Lutherus, cùm eis pinguis illa offa permulgãdarum earum prærepta eſſet. Non tollebat initiò, imò aſſerebat etiã receptum antiquitus numerum & virtutem ſacramentorum, vſum & efficatiam ſacrificij Chriſtiani, merita bonorum operum, authoritatem Epiſcoporũ & Pontificis maximi, purgatorium, curã & præces pro mortuis: Boëmos propter hæc ſublata, & propter vulgatum vſum calicis reprehendebat: Vxores nõ dabat ſacerdotibus & monachis, quamuis impurum eorum cœlibatum exagitaret. Quæ in ſcriptis eius deprehendere cuique licet. Aliquanto poſteriùs cõtentione & aura populari elatus, non hæc modò, ſed multa alia Eccleſiæ & Apoſtolorum, ne dicam Chriſti ipſius inſtituta labefactauit. Quæ vbi viderũt eum ſecundo populo facere Carolſtadius, Munzerus & Zuinglius, maiora auſi ſtuduerunt eum impietate ſuperare, & ſectatores eius pro religioſulis & Papiſticæ

pisticæ hypocriseos vel superstitionis non exortibus damnarunt. Posteà nullus fuit in ea natione, neque est etiam nunc impietatis, contentionum, tumultuum, bellorúmque ciuilium modus & finis. Quid in Boëmia superiori seculo? Statímne initiò sese omnis effudit impietas, & portentosa illa sectarum varietas, quæ quamuis coërcita posteà legum seueritate, adhuc tamen multis in locis cernitur? Modica fuerunt, & in speciem æqua & pia Hussi initia, ab indignitate quadam & odio sacerdotum indignorũ eo nomine honoréque profecta. Non mutabat is sacrorũ ritus, non dabat vxores sacerdotibus: ne calicem quidem vnquàm porrexit populo, qui nunc tantoperè expetitur. Posteriùs infinita illa malorum lerna, & multiceps hereseon hydra magno impetu cum summa rerum priuatarum atque publicarum perturbatione inuasit in Boëmiam, eámque gentem aliquandiù miserè diuexauit. Quid igitur, inquiet aliquis? Damnásne tu vsum sacri calicis in populo? Ego verò neque sacerdotum coniugia, neque

ſacra vernacula. Sed nego veſtrum eſſe his de rebus ſtatuere, maiorúmque inſtituta mutare. Cuiúſnam igitur: Diceré ſacerdotum, niſi metuerem inuidiam, domóque allata quorundam preiudicia: Et magnos certè, atque vt ita dicam, irrefragabiles haberem ſententiæ huius adſtipulatores, vel authores potiùs, non
Mala. 2. modò Malachiã & Moſen, & alios pro-
Deut. 17. *Mat. 23.* phetas Dei, verumetiam ipſum Dei filiũ & magiſtrum noſtrũ Chriſtum Ieſum,
Act. 15. ciúſque ſententiæ peritos imprimis atque tenaces Apoſtolos, non vnum & alterum, ſed ſimul vniuerſos, perpetuúmque ſuperiorum omnium ſeculorum cõſenſum, &, ſi his adiungere fas eſt, iſtorum ipſorum, quos nunc nouos veteris ſcilicet religionis magiſtros multi ſequuntur, indubitatam ſententiam: qui & ipſi de ſacrarum ſcripturarum ſenſu, totóque religionis negotio ſacerdotum ſiue Epiſcoporum, quos ipſi miniſtros verbi vocant, proprium eſſe volunt iudicium. Sed mitto nunc ſacerdotes. Si totius Eccleſię, id eſt, vt volunt quidam, certè non vnius alicuius duorúmue ordi

num,ſed omnium(quod ipſi quoque fateri videntur, neceſſe quidem habent, ſi ipſi ſibi cóſtare volunt)non ordinũ modò,& ſexuum , & ætatum, verumetiam populorũ. At enim priuſquàm omnes, qui Chriſtianos cenſentur nomine, populi coëant,& has controuerſias definiant,nos diſſentionibus inteſtinis peribimus , inquiunt. Meliora quæſo ominare. Itáne amice ex tuo ingenio Deũ metiris? Itáne facilem & expeditam rationẽ ſubueniendi populo ſuo, quem precioſo chariſsimi filij ſui ſanguine ſibi acquiſiuit, excogitare eum non potuiſſe, aut noluiſſe arbitraris? Quin ipſe eius filius, ipſiſsima eius dextera & ſapientia, omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi ſe cum ſuis fore promiſit, ne quis modò ipſe ſeſe ab eo ſubtrahat. Subtrahit autem , quiſquis pacem teſtamento eius relictam non ſeruat, rumpítque mutuã cum cæteris hominibus concordiã & beneuolentiam,quod ille ſuorum ſymbolum eſſe voluit. Quis autem id facit? Iíne, qui magiſtratibus à Deo conſtitutis obſecundant, & receptos à

Mat.28.

Ioan.14. & 17.

Christianis maioribus suis multorũque populorum & seculorũ consensu & vsu approbatos mores & instituta tuentur, an qui ea priuata authoritate, ne dicam temeritate sua conuellunt, & multa nouare student? Hi certè dicere de illis superioribus rectè non possunt illud, quod
1. Ioan. 2. est apud Ioannem in Epistola: E nobis prodierunt. Illi verò de his non hoc solùm, sed etiam quæ sequuntur: Sed non fuerunt è nobis. Nam si fuissent è nobis omnes, mãsissent vtique nobiscum. Certè his demum triginta vel quadraginta annis in Germania Lutherus, Zuinglius, Munzerus & quidam alii segregarunt sese, damnato antiquissimo Christiani orbis consensu, à quo prius non dissenserant. Vultis igitur redintegrare inter dissidentes concordiam? Nolite qualescunque (nihil enim nunc refert) sed veteres tamen dominos in gratiam, nolo dicere inuasorum, sed litigatorum seu petitorum de possessione depellere. Reponite potiùs per vim eiectos, aut retinentes adhuc possessionem defendite, vel tantisper duntaxat, dum de re tota ab

ijs,ad quorum iudicium ea ſpectat,legitimè cognoſcitur, ſi iuſti & æqui amantes,ſi pacis & concordiæ ſtudioſi,ac non partium fautores videri vultis. Alioqui ſi cuiuſquam iſtorum agrum aut villam violentior quiſpiam vindicare volet,nihil prohibebit, quò minus in eo quodcumque ipſe ediderit foro, cauſa diſceptetur, ſiue adeò amoto ſine diſceptatione iuris priore domino, concordiæ retinendæ cauſa ille alter in poſſeſsionem rei cótrouerſæ mittatur, ac tum demum eiectus per quæuis fora de proprietate litigare iubeatur. At hîc ſtatim iſti vociferarentur, Indignum facinus, leges moréſque violari:vel pereat mundus, dummodò fiat iuſtitia, cœlúmque terræ miſcerent. Cur igitur magis æqui ſunt in re ſua quiſque, quam in aliena? in propria,quàm in communi?in priuata,quàm in publica? & vt ne dicam in humana,quàm in diuina,certè in minoris momenti atque precii, quàm in ea, qua ſalus omnium & ſingulorum,&publica tranquillitas continetur? Cur autem tu,Rex ſapientiſsime, vóſque gra-

uifsimi Senatores,& Equites honestissimi istorum contentione eò vos impelli patimini, vt iuris cum omnibus ordinibus & populis Christianis vobis communis disceptationem inter disidentes, nullo more, nullo probato exemplo, nullo denique operæprecio soli vsurpetis? vel non cognita etiam causa, ipsos in alienam per multas gentes, multáque secula consentientis Ecclesiæ possessionem immittatis? Cur hîc non valent leges concordię charitatísque Christianę, si fortè indignum cuiquam videtur teneri legibus Conciliorum & Canonibus Ecclesiasticis? Cur non interdictum illud, quod valet in priuatis causis apud omnes gentes, quæ non prorsus expertes sunt humanitatis, *Vti possidetis, ita possideatis?* Hæ vestræ sunt partes in componendo hoc religionis disidio, hoc vestrũ officium. Hîc, hîc vos, inquã, Proceres & Equites vnà cum Rege mitissimo maiorum vestrorum virtutem & pietatem imitamini, eósque nó adęquare modò, sed etiam superare contendite. Quid igitur ij fecerunt in simili causa?

Ante centum annos, cùm tumultuaretur ſectarum & religionis diſsidio Boëmia, ſicut nunc tumultuatur Germania, multúmque opus haberent ac vterentur etiam Boëmorum armis & auxiliis maiores veſtri cõtra vim & potentiam Teutonum Crucigerorum, regnum hoc & Lithuaniam diuexantium, cùmque multi noſtrates nobiliores etiam & potentiores, eorum conſuetudine (vt fit) deprauati, eadem dogmata profiterentur & propagare in hoc Regno conarentur, diſputatúmne eſt in comitiis de controuerſis dogmatibus & ritibus? Nequaquam. Efflagitatúmne nationale, quod vocant, concilium? Ne id quidem. Indultum ne quicquam nouarum rerum cupidis? Multò minùs. Imò ne Regnum quidem, ab illis ipſis Boëmis vltrò oblatum, acceptum eſt, non aliam ob cauſam, quàm propter diuerſam religionem, quamuis id non tam vtilitas publica ſuaderet, quàm neceſsitas propemodum exigeret. Imò etiam bellum eis denunciatum eſt, ni reſipiſcerent, & ad Eccleſiæ Catholicæ ſocietatem redirent. Et

aduersus Boëmos quidem ita tunc se gessêre maiores vestri. Quid aduersus ciues & indigenas? Leniores ne fuêre? Imò verò conuentu instituto, & cunctis Regni ordinibus adhibitis, summo consensu obstrinxerunt ii suam quisque fidem & honorem: *Si quis indigena Regni huius, habens in ipso regno bona, hæreticales errores* (agnoscite confœderationis verba) *facere aut promouere vellet*. De quibus autem hæresibus & erroribus id intelligendum est? Nempe de iis, qui tunc regnante Vladislao Iagellonis filio è Boëmia importabantur. Præfatur enim lex: *consideratis nonnullis disordinationibus, quæ in ipso regno Poloniæ suboriri cœperant*. Constat autem ex historia illius temporis, nullas alias, nec aliunde tunc subortas fuisse, quàm à quibusdam non obscuris hominibus, Boëmica labe infectis. Excludítne autem lex quempiam hominem aut ordinem vllo priuilegio? Imò disertè addit: *cuiuscunque status, gradus, conditionis, & præeminentiæ fuerint*: Adiungit etiam, *siue spirituales, siue seculares*. Quid igitur, si quis tale quid ausit? Negant se

ei auxilio, consilio, vel fauore patrocinari velle. Et hoc quidem (addúntque) *etiamsi sanguine, affinitate, & quacunque propinquitate forent nobis aut alicui nostrûm coniuncti*. Sed prouehuntur etiam longiùs: *nec pro eis loqui volumus aliquod verbum*, inquiunt. Ac ne hoc quidem satis est. Sed, *in eorum destructionem consurgere, eósque & quemlibet talem punire* se velle promittunt *absque dolo & fraude*. O pietatem illius temporis! ô disciplinam! ô consensum & constantiam maiorum vestrorum Proceres & Equites. Addam etiam, ô sapientiam. Intelligebant illi fundamentum esse rerum publicarum religionem, qua non dico euersa aut mutata, sed labefactata duntaxat aut in dubium reuocata, concidere illas necesse esset. Itaque nullo respectu priuatarum necessitudinum, nullo metu vel potentiæ cuiusquam vel dissidiorum, grauissimis pœnis, & suis ipsi fide & honore, (quibus homini ingenuo nihil est

malebant, quàm indulgentia ſua alere. Quid igitur? Eadémne nunc à vobis ſeueritas exigitur? Non peccaret, opinor, ſi quis diceret: Moribus antiquis ſtat res Polona, virı́ſque, vóſque ad maiorum veſtrorum leges & inſtituta ſeruanda hortaretur, quorum vos per quam obſeruantes eſſe ſubinde in alijs longè leuioribus cauſis oſtenditis. Et cauſa quidem iuſtior etiam eſt vobis conſeruandi ac defendendi placita maiorum veſtrorum, tantò conſenſu ac diligentia ſancita, quàm illis ſanciendi fuit, indulgendi verò iuſtior illis fuit. Neque enim tantam impietatem tulêre illa tempora, ad quantam nunc prouehuntur nonnulli, ita vt non multum à Iudaica ac Turcica abeſſe videantur. Sed fuerit illa ſeueritas illorum temporum, & priſcæ grauitatis, aut ſi quis mauult ſimplicitatis. Non omnia omnibus temporibus, locis, hominibúſque conueniunt. Sint ſanè nũc iniquiora tẽpora, quàm tunc fuêre, cùm non modò domi nobiles & factioſi homines turbas ciebant, ſed foris etiã Germania penè omnis à crucigeris Pruſ-

ſienſibus concitata grauis huic regno imminebat, Boëmíq; vel indulgẽdo ad ſocietatẽ belli inuitãdi, vel aduerſando irritãdi maioribus veſtris erãt. Habebãt illi tunc arma in manibus, valebãt viribus, reíque militaris peritia, grauiter Sileſios, Morauos, Auſtrios, Bauaros, Turingos & Saxones vicinos, atque etiam Vngaros infeſtabant, & in finibus ferè huius regni caſtra habebant. Sed maior ſanè habeatur huius temporis noſtri ratio, quàm illius tunc habenda fuit. Indulgeatur & hîc, vt in multis, hominum licentiæ, vel, ſi mauultis, alicuius ordinis libertati atque prærogatiuis, quas tamen non intelligo quomodo à legibus ſeparari poſsimus. Remittatur aliquid de ſeueritate legis illius, non Regia vel vnius alicuius ordinis conſtitutione, ſed omnium confœderatione conditæ, & fide ac honore omnium ſancitæ, dummodò ne penitùs ea laxatis licentiæ frænis antiquetur, aut contraria lege abrogetur.

dum relinquam. Ego Deum huius Regni protectorem & conseruatorem precabor, vt eam vobis mentem inspiret, qua consilia vestra primum ad ipsius laudem & gloriam, deinde ad Regni huius & Reip. salutem, postremò cùm ad ordinis Equestris amplitudinẽ, tum ad omnium incolumitatem & mutuam inter ipsos atque etiam cum cæteris Christianis populis & nationibus concordiam vel stabiliendam, vel redintegrandam dirigantur. Quod si fiet, tunc demum vobis, liberísque & posteris vestris rectè consuletis, & non modò veræ & constantis pietatis ac sapientiæ, verumetiam seruatæ patriæ laudem ac decus immortale apud omnes gentes vobis comparabitis, & ad lõgam posteritatem transmittetis. Sin aliter vobis videbitur, ferẽdum fortasse nobis erit id quicquid erit: sed vos cauete etiã atq; etiã primũ, ne & domi pro concordia maiorem discordiam propagetis, & foris cæterarum Christianarum gẽtium volũtates & studia, imò & auxilia, si quando res postularit, à vobis alienetis: deinde ne breui

quibus minimè ſperatis aut expectatis, colla ſubdatis, & qui nunc veſtri ferè ordinis Epicopos atque ſacerdotes, religionis cultúſque diuini quales quales moderatores, dedignamini, profligatiſſimorum neſcio quorũ Ziſcarum, atque adeò ex infima fæce vulgi fabrorum, ſutorum, & coriariorũ arbitrio nõ tantùm in religione, verumetiam in Repub. leges duras & intolerabiles vobis imponi ſentiatis. Quod in Boëmia quõdã, & in Germania nuper, & aliàs alibi ex eiuſcemodi initiis & indulgẽtia, ſiue conniuentia magiſtratuum vſu veniſſe conſtat. Ad extremum, ne iſthæc nouandi & mutandi dogmata & inſtituta Eccleſiaſtica licentia, ſicut olim in Gręcia, & vereor ne mox apud quoſdam vicinos noſtros, in barbaricam & Mahometicam impietatem, aut fœdam ſeruitutem deſinat. Sed me terra dehiſcat potiùs quàm aliquid eiuſmodi vobis libe-